

اشاره:

وضعیت تجارت و اقتصاد در جهان امروز حتی نسبت به یک دهه پیش، تفاوت بسیاری کرده است. حجم مبادلات تجاری جهان سالانه حدود ۴ درصد افزایش می‌یابد و به بیش از ۴ هزار میلیارد دلار در سال می‌رسد.

تبادل کالا و خدمات در جهان نیازمند نظم روابط پولی و بانکی است تا عاملان اقتصادی با آسودگی خاطر از سرعت و دقت عملیات بانکی بتوانند دامنه فعالیت خود را گسترش دهند.

در ایران اسلامی نیز، نظام بانکی در تجارت خارجی نقش بسزایی دارد. با توجه به این امر که حجم مبادلات تجاری کشور سالانه حدود ۴۰ میلیارد دلار می‌باشد، ردوبدل چنین مبلغی از طریق شبکه بانکی می‌بایست از سرعت و دقت و نیز امنیت کافی برخوردار باشد تا اعتبار اقتصادی کشور در سطح بین‌المللی حفظ گردد.

در این گزارش به نقش و جایگاه نظام بانکی در تجارت خارجی و بررسی موقعیت کنونی و فراز و نشیب‌های طی شده در سال‌های اخیر می‌پردازیم.

نقش نظام بانکی در تسهیل مبادلات تجاری

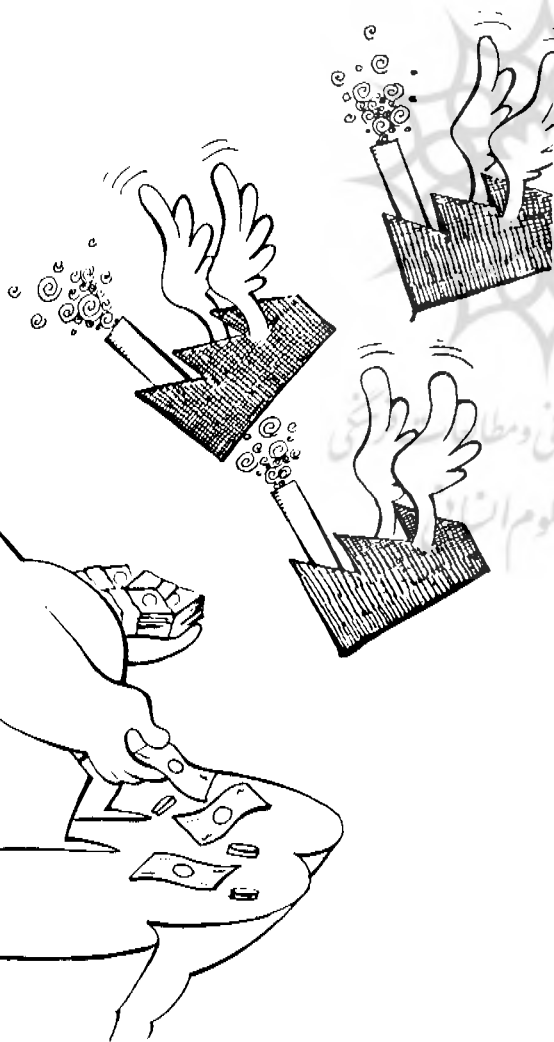
نقش نظام بانکی در تسهیل مبادلات تجاری

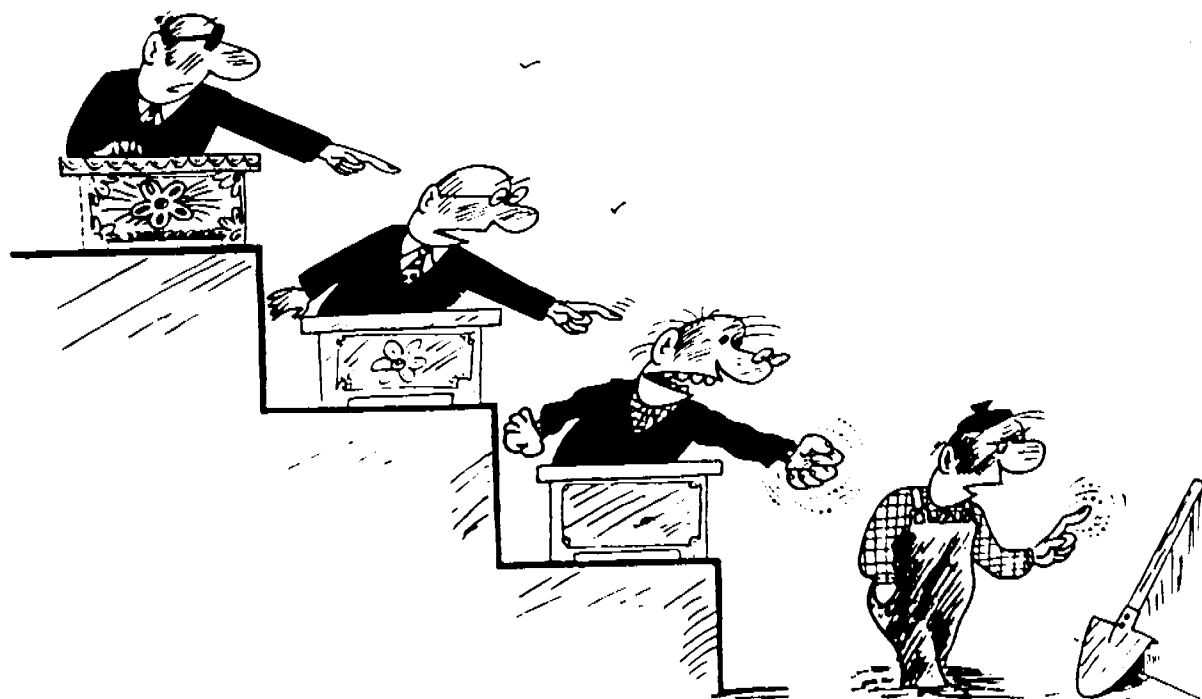
بانک‌ها عمده‌ترین وظیفه‌ای که به عهده دارند، جمع‌آوری پس‌اندازها و ارائه تسهیلات به متقاضیان است. در این گردش پولی رابطه میان قطب‌های تولید و مصرف برقرار می‌گردد و مازاد مصرف به صورت پس‌انداز به نظام بانکی برگشته و به صورت تسهیلات اعتباری بار دیگر در جریان تولید به کار می‌آید. در چنین روندی جامعه نیازهای پولی خود را تأمین می‌کند و اقتصاد نیازمند جریان پولی خارجی نیست.

در اقتصاد باز جهان کنونی، رابطه پولی نه تنها در درون جوامع، بلکه میان آنها نیز برقرار می‌گردد و به این روند، نقش نظام بانکی در گردش پول گسترش می‌یابد. اما وظایف سیستم بانکی به همین جا ختم نمی‌شود و در این جریان، خدمات بانکی به کمک متقاضیان و عرضه‌کنندگان سرمایه می‌آید و هر اندازه که نظام بانکی در ارائه خدمات از سرعت و دقت بیشتری برخوردار می‌گردد، ضمن آنکه اعتبار خود را افزایش می‌دهد، بلکه روند تجارت را نیز تسهیل می‌نماید.

○ وظایف سیستم بانکی علاوه بر جمع‌آوری پس‌اندازها و در اختیار نهادن وجوه برای متقاضیان سرمایه، ارائه خدمات بانکی سریع و دقیق به مشتریان می‌باشد.

با وجود آنکه قطب‌های تولید و مصرف امروزه در چارچوب

در لوحه‌هایی که مبین فعالیت‌های کشیش‌های معبد اوروک در سومر بوده است، بخش اصلی عملیات بانکداری مشاهده می‌شود. در معبد، هدایایی که برای خدای خورشید می‌آوردند، دریافت و در مخازن نگهداری می‌شد. نگهبان معبد به علت مصونیت مکان مقدس، امانات و سپرده‌هایی را می‌پذیرفت. کشیشان (رهبران مذهبی) با رضایت دادن به تفویض وام کالایی مانند جو، شمش نقره یا مس و... سپرده‌ها را به جریان می‌انداختند و از آن استفاده می‌کردند. پس از اختراع کاغذ، حسابداری، دستور پرداخت، دریافت قبض رسید و ضمانت‌نامه و... ابداع شد.

○ قدمت بانکداری در جهان تقریباً به قدمت دادوستد کالا بین انسان‌ها می‌رسد. در واقع بانکداری و تجارت حتی قبل از پیدایش پول به مفهوم امروزی، رواج داشته است.

بر اساس اسناد موجود در قانون حمورابی و پادشاه بابل در حدود دو هزار سال پیش از میلاد مسیح، مقررات مربوط به تعهدات به خصوص وام تنظیم و حتی نرخ سالانه در مورد غلات، خرما و فلزات مشخص شده است که نمی‌بایست از ۲۰، ۳۳ و ۱۲ درصد (به ترتیب) بیشتر باشد.

با تکامل عملیات بانکداری در یونان قدیم، شاید بتوان گفت که

مرزهای ملی محدود نمی‌باشد، و تبادل خارجی کالاها و خدمات میان ملل مختلف جهان روزه‌روز در حال افزایش است، نظام بانکی نیز به تحولات اساسی متناسب با این روند نیازمند است، تا رابطه پولی میان عرضه‌کنندگان و متقاضیان را به شکل مناسب برقرار سازد.

بانکداری در جهان تقریباً از زمانی شروع شد که دادوستد و مبادله کالا بین انسان‌ها آغاز شد و قدمتی طولانی دارد. در واقع بانکداری و تجارت، قبل از اینکه حتی پول به مفهوم امروزی رواج پیدا کند، عملاً وجود داشت. از زمانی که بشر به تولید و مبادله کالا روی آورد، احتیاج به وسیله پرداخت و بیان ارزش داشت و با پیشرفت تجارت، نیازش به خدمات مؤسسات مالی بیشتر شد.

دریافت مطالبات افراد از یکدیگر با وجود خطراتی که ناشی از نقل و انتقال فلزات قیمتی و مسکوکات فلزی (به‌عنوان وسیله مبادله) بود، ایجاب می‌کرد که به جز پول، از وسایل دیگری نیز استفاده شود. به این ترتیب نگهداری و حفاظت از اشیاء قیمتی و مسکوکات فلزی و انتقال این اموال به وسیله اسناد، ایجاد یک مقیاس ارزش و بالاخره ایجاد اعتبار و قرض دادن بین افراد به وسیله سازمان‌های مخصوصی به نام بانک اشاعه پیدا کرد و با این شکل وظایف اساسی نظام بانکی مشخص گردید که تاکنون نیز ادامه دارد.

سابقه بانکداری در جهان به شش هزار سال پیش برمی‌گردد.

فعالیت‌های بانکی توسعه یافت.

○ **تنزل ارزش پول و ورشکستگی‌های ناشی از آن در اواخر قرن چهاردهم که با ورود طلا از آمریکا به اروپا رخ داد، اعتماد به پول را کاهش داد و روش‌های پرداخت بدون پول رونق پیدا کرد.**

تأسیس بانک در ایران نیز به سال ۱۲۶۶ هجری قمری و تأسیس بانک جدید شریقی برمی‌گردد و از همین دوران، عملیات بانکی مانند افتتاح حساب جاری برای اشخاص، قبول سپرده‌ها و نقل و انتقال آنها به وسیله چک و استفاده از چک در معاملات رواج یافت.

با این وصف، بانکداری به‌عنوان خدمتی اساسی در اختیار بازرگانی قرار گرفته و متناسب با رشد تجارت جهانی، توسعه پیدا کرده است.

نیاز انسان برای تأمین احتیاجات گوناگون، رونق تجارت را میسر ساخت و ضرورت توسعه تجارت در میان ملل جهان همواره سبب توسعه بانکداری بوده است.

در دنیای امروز که حجم مبادلات تجاری سالانه جهان به بیش از ۴ تریلیون دلار می‌رسد، بانکداری نقش بزرگی دارد که امکان ردوبدل ساختن کالاها را میسر می‌سازد.

○ تجربه نشان داده است که علت کمی اعتماد به بانک‌های تجاری کشورهای در حال توسعه، کندی آنها در پرداخت اعتبارات اسنادی، فقدان توجهشان به میزان کافی به سپرده‌های ارزی نزد دیگر بانک‌ها و کارایی ناچیز آنها در ارائه خدمات متنوع بانکی می‌باشد.

جایگاه نظام بانکی در مبادلات خارجی

همان‌گونه که اشاره شد، خطر نقل و انتقال پول (به‌صورت فلزات قیمتی و...) عمده‌ترین دلیل برای ایجاد بانک‌ها و بانکداری بوده است. در واقع اسناد بانک‌ها، رابطه پولی میان عرضه‌کننده و مشتری کالا را برقرار ساخت. با رونق تجارت، بانکداری ابزار اولیه و ضروری برای تعدیل حساب‌ها میان خریداران و فروشندگان بوده است و با حجم کلان مبادلات تجاری کنونی جهان، نقش بانک‌ها در تبادلات پولی افزایش یافته است.

بانکداری امروز جهان در این کشور پایه‌گذاری شد و به‌سرعت در سراسر یونان توسعه پیدا کرد و مقررات خاصی بر روابط مردم و بانکدارها حکمفرما شد.

بعدها در کشور روم، عملیات بانکی تحت حمایت و قدرت قوانین بازرگانی امپراطوری روم توسعه بیشتری پیدا کرد و همزمان شرایط پیشرفت تجارت را نیز فراهم آورد.

در قرون وسطی، بانکداری و تجارت به مفهوم آنچه در یونان و روم وجود داشت، در عمل از بین رفت، ولی عرف بانکداری با انجام برخی عملیات بانکی از سوی اقوام مختلف به‌ویژه یهودیان صراف، ادامه پیدا کرد.

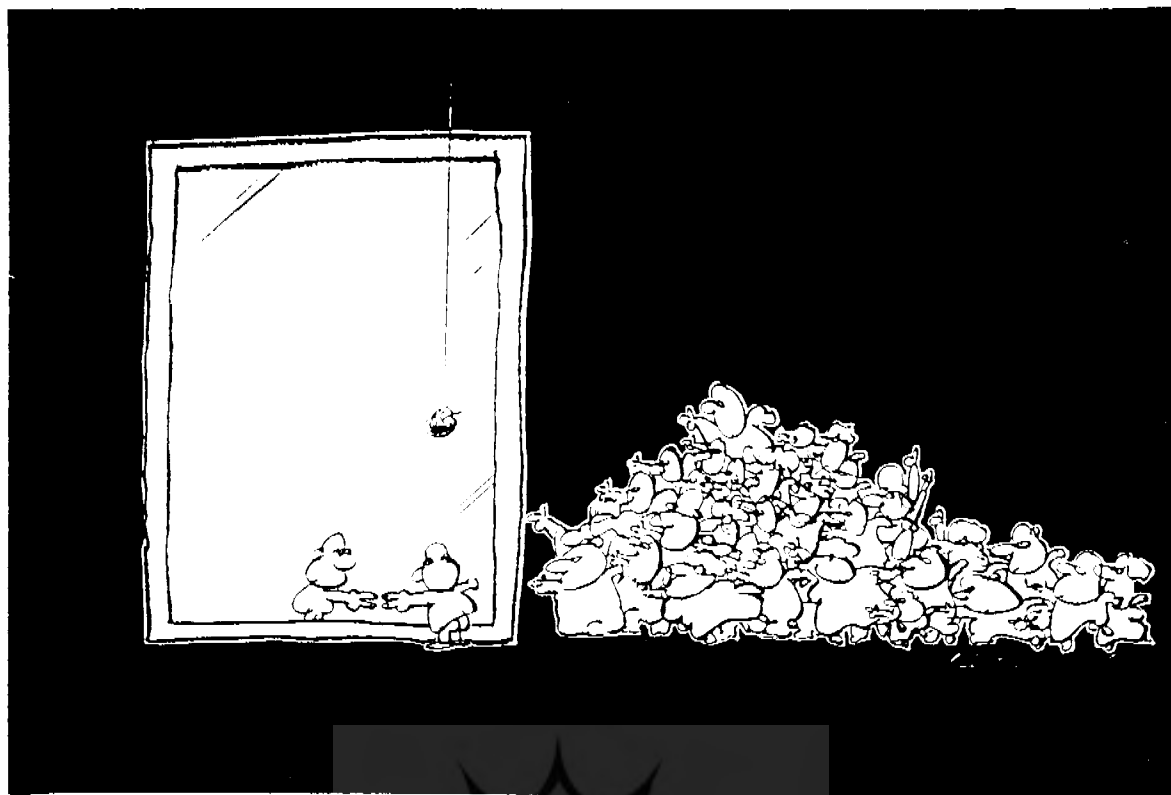
○ **سابقه بانکداری در جهان به شش هزار سال پیش از میلاد مسیح و سابقه مقررات مربوط به تعهدات به خصوص وام به حدود دو هزار سال پیش از میلاد برمی‌گردد. بانکداری امروز جهان در یونان قدیم شکل گرفت.**

تجدید حیات بانکداری از حدود قرن پانزدهم به بعد (پس از جنگ‌های صلیبی) و با رونق بازرگانی خارجی، آغاز شد. با ورود فراوان طلا و نقره از سرزمین آمریکا به اروپا و رفع ممنوعیت دریافت بهره در آیین مسیح توسط رهبر پروتستان‌ها (جان کالوین)، فعالیت‌های بانکی و بانکداری به‌سرعت رونق پیدا کرد.

بانک ونیز، بانک آمستردام، بانک سوئد، بانک انگلیس و بانک عمومی فرانسه در فاصله سال‌های ۱۵۸۷ تا ۱۶۹۴ در اروپا تأسیس شدند. متناسب با رونق تجارت در قرن شانزدهم، بانکداری نیز گسترش پیدا کرد. نخستین بانک‌های جهان نیز بانک‌های تجاری بودند.

تاریخچه بانکداری نیز گواه بر آن است که رونق تجارت و بانکداری همزمان و متناسب با یکدیگر انجام شد و در واقع متناسب با نیازمندی‌های زندگی انسان، این خدمات رواج یافته است.

تا اواخر قرن چهاردهم، پول فلزی یگانه عامل تعیین ارزش و مبادله بود، اما با کشف آمریکا و سایر مستعمرات اسپانیا، فلزات قیمتی فراوانی، روانه اروپا شد و با افزایش تقاضا و افزایش قیمت، تنزل ارزش پول و ورشکستگی‌ها افزایش یافت که این امر اعتماد به پول را کمتر ساخت و روش‌های پرداخت بدون پول رونق پیدا کرد. حتی در اقتصاد بسته روستایی در اروپا نیز پول نقش پیدا کرد و

شده و مشتریان و طرف‌های قراردادهای آنها را نگران ساخته است. این امر در محدود ساختن حجم تجارت خارجی بسیاری از کشورهای در حال توسعه، مؤثر بوده است.

○ فقدان نظام بانکداری منسجم و کارآمد در کشورهای روبه‌رشد سبب شده که این گروه کشورها کمتر مورد توجه سرمایه‌گذاران و بازرگانان بین‌المللی باشند و به همین جهت جریان ورود سرمایه بدانها کند و توسعه اقتصادی آنها محدود شده است.

با وجود پیشرفت چشمگیر بانکداری در جهان، هنوز در جهان در حال رشد، کشورهایی یافت می‌شوند که از نظام بانکی منسجم و کارآ بهره‌مند نیستند و به همین جهت مورد توجه سرمایه‌گذاران و بازرگانان خارجی نمی‌باشند. به همین دلیل جریان ورود سرمایه خارجی به این کشورها نیز با کندی روبه‌رو می‌باشد و دوران عقب‌ماندگی اقتصادی آنها طولانی‌تر شده است.

حساسیت موضوع بانکداری در دنیای امروزی بدان درجه است که بدون استفاده از سیستم بانکی، امکان برقراری روابط تجاری بسیار محدود و در حد صفر می‌باشد و لذا بانکداری در ایفای نقش خود در تجارت جهانی، به خوبی عمل کرده و جایگاه خود را نشان داده است.

رواج عملیات بانکداری در سطح بین‌المللی برای ارائه خدمات موردنیاز به دست‌اندرکاران تجارت (دولت‌ها و بازرگانان بخش خصوصی) روزبه‌روز بیشتر می‌شود و متناسب با آن بانک‌ها برای انجام وظایف خود از تجهیزات پیشرفته‌تری نیز استفاده می‌کنند. در روابط بانکی بین‌المللی، دقت و سرعت عمل بانک‌ها و انجام به‌موقع تعهدات آنها، معیار سنجش کارایی آنها تلقی می‌شود که نقش عمده‌ای در اعتماد عاملان اقتصادی به آنها دارد.

متناسب با حجم اعتبارات اسنادی که بانک‌ها برای مشتریان خود می‌گشایند و تسریعی که در پرداخت به‌موقع تعهدات مشتری به طرف معامله دارند، اعتبار بانک افزایش می‌یابد. تجربه نشان داده است که علت کمی اعتماد به بانک‌های تجاری کشورهای در حال توسعه، کندی در پرداخت اعتبارات اسنادی و فقدان توجه کافی به سپرده‌های ارزی‌شان نزد بانک‌های خارجی است که در مواردی به عدم پرداخت اعتبارات اسنادی گشایش یافته، منجر